

автор зладив для ознайомлення чужинців з укр. літературою¹). Останніми часами Ювилят готує книгу про польські переклади з Шевченка: вона вийде як окремий том „Записок Науков. Тов. ім. Шевченка.

Побіч цього не забудьмо, що Ювилят виконав величезну „чорну“ і дуже невдячну видавничу роботу: зредагував, пояснив у цінних вступках і примітках до яких 50 літературних творів²). На особливу згадку заслуговують великі 5 і 3 томові видання творів Шевченка. Ювилят дав також першу біографію знаменитого мистця української прози Марка Вовчка. Але це все ще не кінець. Таж Ювилят це сучасний матеріально незабезпечений інтелігент: для хліба більшість свого життя проводить спершу як гімназійний учитель і лектор української мови в краківському університеті, а згодом після війни як професор українського письменства у найстаршому польському науковому угонщиці — „Alma Mater Jagiellonensis Cracoviae“. Скільки енергій, скільки нервів, серця і думок пішло у тій праці на щоденному варстаті! Скільки думок і почувань зродив своїм словом Ювилят як гімназійний учитель і університетський професор у своїх учнів і слухачів!

Нинішні часи такі горді „на фізичне винищування“ і „грубу силу“ легковажать справи духа та його подвижників — творців і лицарів Ідеї. Людей, що займаються духовим, нематеріальним „реалісти“ вважають „непродуктивними“! Диво дивне: тільки після так „непродуктивних“ як Богдан Лепкий остається три-

вала спадщина

Ювиля

з і

X.

Здалека і зблизька.

Зміст: Союз: — Гітлер — Папен. — Зовнішня чи внутрішня війна? — Побороти розклад! — Фундаменти сили німецького народу. — Страх перед... монархізмом. — „Pałac Paryż“ — Дещо про хліборобів і хліборобську ідеологію. — Демократія, більшовизм, націоналізм. — Перші „виступи“ урбаністики. — Хліборобська стихія в Богдана Лепкого. — В. Липинський і Б. Лепкий. — Трагедія української здекласованої інтелігенції. — Історичні повісті Б. Лепкого. — Універсалистичні риси в творчості Лепкого.

Гітлер — канцлером Німеччини. Малярський челядник — канцлером! Гітлер і Бісмарк! „Homo novissimus“ і расовий пруський юнкер. Гітлер — канцлер. І Бісмарк канцлер. Бісмарк — ми-

¹) Виказ наукових праць Б. Лепкого, що вийшли окремими книжками, гл. в „Матеріяли до бібліогр. Б. Лепкого“ в цім числі стр.94—5. Там очевидно не вказано цілого ряду статей Ювилята, розсипаних по укр. виданнях влючно до останньої про Тараса Шевченка в 1. ч. Визволення України“ Варшава 1933.

²) Виказ зредагованих ним книжок гл. вступ до статті: „Матеріяли до бібліогр. Б. Лепкого“ в цім числі стр. 91—2.

нуле. Гітлер — майбутнє. Неясне майбутнє! Бісмарк — творець другого німецького цїсарства. Гітлер???

Гітлер — канцлер з довіря юнкра, фельдмаршала Гінденбурга. Віцеканцлер — Папен. Гінденбург і Папен — типові пруські юнкри. Юнкри — хліборобська, шляхетська верства Пруссії. Її твір — пруське королівство. Її твір — друге німецьке цїсарство.

Юнкри — це розум, плян, залїзна воля і послїдовність! Гітлер — це маси, це неопановане чуття, це — розпука, це розхитані нерви тієї Німеччини, що програла війну. Може розум — юнкри: — Гінденбург і Папен — опанують почування, успокоють розхитані нерви: — Гітлера і німецькі маси. Може...

— Буде війна! Все переміниться! Го, го! Гітлер не простить! Так „фїлософує“ наш брат...

— Ні! Не буде війни! Не буде війни зовнішньої. В Німеччині — війна внутрішна. Нинішня Німеччина — це Гінденбург і Гітлер та Тельман і Шайдеман. Консерватисти і „наці“ та комуністи і... соціялісти. Зовнішньої війни не буде!

Гасло союзу: — Гінденбург — Папен — Гітлер, — розум і чуття, — юнкри і маси: Побороти внутрішний розклад. Побороти марксизм. Соціялізм — це рак, що підточує Німеччину впродовж 14 літ. Комунізм — це загибель Німеччини впродовж року! Побороти соціялізм і комунізм — це спасти Німеччину!

Побороти? Чим? Тими „довгими ножами“ демарсії, що їх Гітлер гострив на глупоті і наївності мас? Тєю „...ю“ варварської безоглядності і божевільного легковаженя, що „наці“ післали одному з католицьких єпископів? Може... „чудесним“ способом як перемінення всіх німців небльондинів на бльондинів? Може „релїгією“ Вальгалі, Водана і Тора в „реконструкції“ Розенберга? Ні? — Ні! Новий уряд хоче поборювати комунізм і соціялізм іншими засобами: опертям на фундаменти сили німецького народу! Той фундамент — це христїянство, родина, національна і політична єдність, честь для великого минулого, гордощі німецької традиції! Гордощі німецької традиції, велике минуле? Коротко: Гогенцолєрни! Віттельсбахи! Вільгельм II!

— Що ви з тим монархізмом? Це ж непопулярне!

— Непопулярне? А щож? Більшовизм „популярний“?!

— Та ні! Тільки знаєте: воно незручно!

— Незручно? А як би так вернув сьогодні до Німеччини Вільгельм II., то буде „зручно“? О! Скільки то тоді буде „монархістів“! Всі! Так як нині вони безкритично „республіканці“, так завтра будуть „монархісти“! Абсолютно досконалих політичних систем нема. І монархія не є абсолютно досконала. Але вона краща від інших систем — дає сильну і тривку владу!

— Та що ви! Хїба Німеччина не має сильної і тривкої влади? А Гінденбург!

— Якраз Гінденбург — це щось наче сурогат монархії. Це відблиск тієї Німеччини, що будувала фльоту, володіла кольо-

ніями, проводила залізницю до Багдаду: вона не знала... безробіття і безпритульних дітей на вулицях Берліна! Німеччина найшлася (говорім бодай раз стилем тих, що „вирішують“... пером по папері всякі „проблеми“!): у „рішачій стадії історичного процесу!“ Найкраще його назвати: Між Вільгельмом II і Тельманом! По словам одного публіциста — це „дев'ятнадцята битва в історії світу! Це щось, що нагадує — Саяміну і Каталонські Поля. Німеччина — ключ до панування в Європі. Німеччина найдужче прибита кризою. Німеччина має 6 мільонів комуністів!

— Захопити Берлін! Захопити Берлін! — З піною в роті кричать в Москві. — Захопити Берлін — це здійснити варварську мрію комуніста Ясінського п. з.: „Pałę Paryż“, завтра Варшаву, Відень, Прагу, Копенгагу — словом Європу. Знищити, побороти Тельмана і Шайдемана — це врятувати Європу! Тому до слова прийшов Папен з християнством, родиною і пошаною минулого. З гітлеризму осталося одно: „Deutschland, erwache“! Гітлер і Папен — це образowo норувистий націоналістичний мустанг, з... юнкром на сідлі!

Пруські юнкри, що уговкують гітлерівського мустанга ви-кликують рефлексії, поважні рефлексії. Юнкри — це щось подібне до англійської земельної шляхти — джентрі, це щось, що нагадує Бетлена (яке „гарне“ уявлення дав йому хтось про українців!), щойно помершого гр. Японія та ін. Англія, Угорщина і Німеччина — три краї в Європі, де хліборобське населення впливає на політику. Як воно дивно! Майже в кожній європейській державі хлібороби — велика або величезна частина населення. Де ж вони? Хто з ними рахується в політиці? Так! Хлібороби — більшість майже в кожній державі. Але ж на жаль це тільки хліборобські маси. А маси без провідників, без усвідомлення своєї стихії у слові власної ідеології — це „виборче знаряддя“ в руках демократії, — „це „гарматне м'ясо“, це „робоча худоба“ в машині колгоспів. Колись провідною верствою хліборобського населення була шляхта. Нині вона майже скрізь знищена: „земельні реформи“ — це той пам'ятник, який переможна у світовій війні демократія бажала поставити на її могилі. І тут вся суть справи: на місце старих провідників хліборобського населення дати нових, сполучити ідеологію і досвід старих шляхетських провідників з енергією нових. Без народження такої провідної верстви — хліборобів „репрезентуватимуть“ „селянські послы“ в роді наших радикалів (іншими словами: „дядя“ Маркс... за плугом!) і демократична преса писатиме зі зле укриваною іронією: „Наш селянський посол Гринь“, „наш селянський посол Юра“. Такі „селянські послы“ дуже нагадують горобців, що їх пташники саджають у клітки для примани „вороблячих мас“, що гуляють на волі і не виявляють особливої охоти лізти в сіть.

Основні риси хліборобської ідеології: ірраціоналізм, патріотизм, індивідуалізм, обмежений релігією і монархією, універсалізм.

Ірраціоналізм: хлібороб співживе та співпрацює з природою. Через те має почуття, що у всесвіті існують сили, які можна розумом відчувати, але якими не можна керувати. Звідти пливе релігійність хлібороба, віра в Бога, в Його Вічні Закони, яким покорюється людський розум.

Патріотизм: батьківщина хлібороба — це земля де він живе і працює. Нація в понятті хлібороба — це співмешканці даної землі, це ті, що спільно з ним борються з природою Рідної Землі.

Обмежений індивідуалізм: для боротьби з природою треба дисципліни й організації, але рівночасно треба кожному оставити можливість самостійно думати і ділати в межах спільних понять і потреб.

Звідти розумна релігійність хлібороба, який хоче знати, чому вірить. Звідси монархізм хлібороба: для поступу, для походу вгору треба сильного і тривкого проводу. Але провід повинен служити загальній цілі. Звідси конституційні закони, що означують таку ціль і обмежують провід.

Універсалізм: відносини між людьми і народами хлібороб регулює одним правом, одною ідеєю: не можна собі бути католіком, а другому бажати, щоби його знищили поганці, собі лишити монархію (Бісмарк!), а другим дати республіку, собі бажати єдності і спокою, а другому післати у запльомбованому вагоні бакцилі більшовизму! Добро завсіди добром, зло завсіди злом. Німці забули про те і дістали від французів республіку. Вільгельм II. не заборонив післати Росії Леніна і сьогодні має вже від 14 літ руїнницьку пожежу в Німеччині, а для себе вигнання!

Цілковита протилежність ідеології хліборобської — ідеологія міщанська, демократична. В її основі лежить раціоналізм і релятивізм. Джерело всего розум. Якогось одного добра нема. Добре те, що таким розум вважає. Звідтіль безвірство, звідтіль вільнодумність, звідтіль скептицизм. Кожний має по своєму рацію: одної правди нема. Релігія це „опій для народу“: вона „обмежує“ розум! Монархія — це „забобон“: вона не дає „свобідно“ проявитися розумові одиниці в політичному житті.

З демократії виріс більшовизм і націоналізм у таких відмінах як фашизм і гітлеризм. Для більшовиків „моральний закон“: добро комуністичної партії. Для націоналістів — добро — нації. А що ж є тим добром, а що злом? І більшовики і націоналісти відповідають: те, що добрим або злим вважає наш розум! Але кожний своїм розумом інакше думає: тому треба дану думку силою накинати. Звідтіль ідеологічна нетерпимість і політичний терор. І більшовизм і фашизм оперті на терорі. І більшовизм і націоналізм атеїстичні, раціоналістичні і релятивістичні. Більшовизм нищить безпощадно всяку релігію. Націоналізм покищо заслабий на те: він намагається тільки підпорядкувати собі релігію і церков. Але не брак змагання до створення „націоналістичної релігії“ у формі культу Водана

(Розенберг), Святовіда (Шукальскі) і мабуть... Дажбога (Вікул). І більшовики і націоналісти — це „містики раціоналізму“¹⁾.

Україна мабуть найбільше хліборобська країна в Європі. І що ж? За Збручем над хліборобом запанувала кочова комуністична орда, а тут в Галичині і на Волині „селянська“ інтелігенція несе в „маси“ присвоєний в „школах“ такий чужий хліборобській стихії мійський демократичний, націоналістичний або більшовицький світогляд. Навіть у письменство починає втискатися „урбаністика“. Крізь цю „урбаністичну“ призму: життя — це — препоганий смітник, люди це наче собаки, що жеруться за кість! Що за „висота“, який „зрив“!

Але це тільки початки затроєння: їх можна легко побороти. Величезна більшість українського письменства дише хліборобською стихією. Возьміть твори цього річного Ювілята Богдана Лепкого! У його творчості знайдете всі риси хліборобського світогляду... Не вірите? Прошу: Для Лепкого не має нічо „кращого над небо задивлене в море“. Це наче два велити проти себе: хто кого поборе? Филі на морі бушують і піняться. Ясні зорі, задивлені з бездонну пропасть, спокійно горять. І Лепкий задивлений у той „хаос вічнотворчий“ між небом і морем каже: „Чоловіче, між ними, ти, маленька безсила пилина“. Що ж це? Це ж той споконвічний ірраціоналізм хлібороба: він пливе зі зрозуміння, що у всесвіті існує Сила, що всім кермує і супроти неї людина це — безсила пилина. Як море даремно шле до неба хмари з вітрами, так людський ум даремно літає „на сонце, на зорі“: хмари знімаються... і падають на землю „дрібними дощами“. І морські филі дальше бушують. І людина рада би „злетіти до неба, а лине до землі“. Це вічна трагедія людини, трагедія Ікара! Людське життя уявляє собі Ювілят як потік, що пропадає в океані часу. Людина — „слуга і пан життя“ — це тільки капля в цьому океані! А людські чини?

Хоч як хто поров би „сталним веслом“ море, хоч який був би мудрий... води не розітне! Зробить слід на хвилечку, але надійде хвиля і слід „підє під-спід“! Так! Смерть — це кінець всего найкращого на світі — як пише В. Липинський. Все промине: „зозуля як бувало буде в літі кузати“, „над полями сходять вечірні зорі“ і виростатимуть „веселі квітки“. Почуття величі Цього, що по синім „неба плаю розсипав зорі, а людей пустив наче в мандрівку“ зроджує прегарну молитву:

„Ніч над морем. Ідуть хвилі легенькі
 мов мрії.
 Далеко, гень далеко беріг —
 край надії.
 В прибережній каплиці дзвонять:
 в небо чисте
 Перлові звуки лунуть: аве!
 аве Христел!“

¹⁾ Як виходить зі змісту статті — автор має всюди на думці *скрайний* націоналізм. *Ред.*

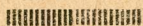
Лепкий любить землю: Хотів би „іти полями, обняти в гаю кожне дерево, цілувати кожну квітку і до землі припасти як до мами“. З тієї любови пливе „віра в стихійну силу українського хлібороба і надія, що він збудує свою власну культуру, своє власне життя таке відмінне від міжнародної крамарсько-фабричної суматохи“. Але ж хліборобське населення — це ж перед війною селянські „маси“ і спольщена українська шляхта. Без її повороту до українства, без сполуки досвіду „старих панів“ з енергією „нових панів“ — хліборобське населення України ніколи не зможе відіграти відповідної ролі. Тому Ювилят підпирає творами свого пера „Przegląd Krajowy“, що під редакцією В. Липинського ширив гасло територіяльного патріотизму і об'єднання української шляхти польської культури з українською інтелігенцією, що вийшла з народу. Цю саму думку Б. Лепкий провів на галицькому тлі у прегарній повісті п. з. „Під тихий вечір“.

Б. Лепкий — це один з найближчих приятелів В. Липинського в краківському періоді його життя: „Ми жили зі собою у щирій дружбі — каже Ювилят — і йому завдячую я неодну гарно пережиту годину“. Під вражінням монографії В. Липинського про полковника Станислава Михайла Кричевського повстала ціла низка поезій Лепкого п. з. „На маргінесах“. Основний вірш тієї збірки п. з.: „На маргінесі книжки про Кричевського“ дуже влучно змальовує настрої української здеkläсованої інтелігенції, що в більшості вийшла з народу, пройшла чужу школу і не розуміє минулого Рідної Землі. Вона почуває себе в світі наче „безприятна“. Її „рідний споконвічний кут“ — чужий для неї. Куди не гляне в минуле — все для неї пустиня. Місто протих доріг бачить тільки баламутні сліди. Повна сумнівів вона питає: Чи там, чи тут для нас приют, наш дім, наш храм? Де ключ від ясных брам долі — волі? Де ж цей божественний бич, щоби крамарів гонити зі святинь? Де той ключ, щоби вмерлих будити? Де висить цей великий дзвін, що воскресення дзвонить? Де є той Він, що чорта з люду гонить? І з гірким серцем стверджує поет, що нині всі ми словами герої, але як дійсно прийдеться до діла — мліють серця, трясуться нам руки! А відвага кудись полетіла! Скільки тут болючої правди! Яке наше національне життя було би здорове, коли би в ньому було більше реалізму, більше зрозуміння тієї правди, що людина не Бог і тому не може змінювати незалежних від себе обставин часу і місця, але також і не малпа та що може найти вихід з кожного положення, коли тільки знає, чого хоче і вміє те хотіння здійснити при помочі розуму і волі! На жаль нема зрозуміння тієї правди: „Лиш дехто збудиться часом“ зі сну щоденної байдужности, „зірветься з берлога...“ стертої на тринія фразеології, „вимахує руками...“ очевидно без нічиєї шкоди і без власної користі, „заявляє“, що „він світ здобуде... І в ту мить паде назад без тям“. Забув бідака, що самим „хотінням“ нічого не вдієш, коли нема сили хотіння здійснити...

Окрема згадка належиться історичній повісті Ювілята. З правдивим зацікавленням читаємо в „Мотрі“ про прийняття царя Петра в Мазепи: він подає характеристику європеїзованої Богданом Хмельницьким України. Поведінка при столі підчас пиру москаля Меншікова і української козацько-шляхетської старшини так живо нагадує ті сторінки „України на Переломі“, де В. Липинський переводить порівняння між „самодержавієм“ московським і українським, між московською боярською і українською козацько-шляхетською верствою. А сцена з „Мотрі“, коли козацька старшина присягає Мазепі боротися з ним за визволення від Москви пригадує сойм в Чигирині в 1656 р., так описаний у цьому самому творі Липинського: „всі полковники, осаули й сотники складали собі взаємно, проміж себе, присягу, що коли хтонебудь на них наступатиме, то вони проти того ворога всі, як один муж, вмісті стояти будуть“. Врешті послухайте: „Не бійся, гетьмане, зміни! Бійся, щоб не змінив її! Ідеї. Будь вірним їй до сконання, умри для неї. Вона твоя паня. Вона одна. Без неї життя — судно без дна. Не переїдеш ним на другий бік, ні за рік, ні за вік, дарма! Судно без дна, — життя без ідеї...“ Так говорить до Мазепи Невідомий — персоніфікація національного сумління. І як же це все нагадує слова В. Липинського, почавши від 1929 р. про ідею української державности і українського монархізму!

Твори Достойного Ювілята мають у собі безсмертні, універсальні риси: подив для Божої величі і глибоке зрозуміння людської слабости — трагедії старої як людство. Над ними не один „замислиться і задрижить душею, зриваючись до кращих ліпших днів“*).

*Ти крiрко вiр, бо вiра чуда дiє,
Без неї скрiзь пуста і суєта.
У гору дух, хоч серце пада і мiє
Минуле, рiч свята!*

Б. Лепкий.

Є. Ю. Пеленський.

Матеріали до бібліографії Б. Лепкого.

(Спис писань Б. Лепкого, що вийшли особними книжками).

На запрошення Редакції „Дзвонів“ взявся я за складення бібліографічного покажчика писань Б. Лепкого, зв'язаний рівночасно одним застереженням обмежитися до окремих (книжкових) видань. Воно вповні зрозуміле, коли зясуємо собі, що мало не у всіх українських часописах і в безлічі чужих друкував Лепкий свої писання. Додаймо до цього ще довгий шмат часу: поверх 35 літ, тоді стане ясно, що в наших умовах складення повної бібліографії його творів і писань про нього виходить майже поза межі

*) Цитати з кн. „Богдан Лепкий: „Писання“, т. 1. Українська Накладня.